

VANDA ELŠÍKOVÁ*

MALÁ ŠUMAVA – SOCIOLOGICKÝ POHLED NA JEDEN PROJEKT

Abstract: The presented essay is an attempt to grasp sociologically one particular project for revival of the social and cultural life in a small rural area of southern Bohemia. The article is an abstract from an extensive case study. The core of the study is empirical research concerning the opinions of local, socially active inhabitants on possible sources for the revival of that region and on its future. This problem is then set into a wider theoretical framework of community studies. The author compares sociological and ecological approaches to research in the topic under concern, she explores in concrete projects for the renewal of villages and local communities in this country as well as abroad.

Malá Šumava je malebný region pokrývající jižní část okresu Český Krumlov (zhruba vymezenou trojúhelníkem obcí Větrný, Kaplice, Vyšší Brod). Svůj poetický název dostal od lidí, kteří si předsevzali pozvednout kulturní, sociální a ekologickou úroveň této oblasti a založili s tímto úmyslem nadaci.

Nadace Malá Šumava vznikla v roce 1994. Její příznivci jsou přesvědčeni o tom, že je třeba znovu nalézat význam obcí jako lidských společenství a hodnotu místních regionů – s jejich zvyky, tradicemi, těsnějším sepětím s přírodou a důvěrnějšími mezilidskými vztahy. Současné aktivity Nadace v regionu zahrnují organizaci festivalu amatérských divadel ve Vyšším Brodě, spolupráci na vydávání Vyšebrodského zpravodaje a semináře pořádané pro starosty jednotlivých obcí. Její ambice však původně sahaly dál. Ústřední ideou a nadějí tohoto projektu se stal záměr založit v regionu střední školu, jež by zásadně ovlivňovala místní život. Její studenti by se aktivně podíleli na dění v regionu a společně s místními úřady a místními lidmi znovu objevovali a rozvíjeli hodnoty i zvláštnosti místa, ve kterém žijí. Součástí tohoto záměru byl i program na obnovu malotřídek.¹ Ve spolupráci s Nadací Malá Šumava

* Adresa autorky: Vanda Elšíková, Nábřeží 477, 664 71 Veverská Bítýška

1 Od doby, kdy začaly přípravy tohoto výzkumu, Nadace pozměnila své plány. Především ustrnul právě tento „školský“ projekt pod tíhou značných administrativních, finančních a personálních překážek. Záměry Nadace trvají, konkrétní činnost ve sféře školství však

vznikl empirický výzkum, o němž chce tato stať podat stručnou zprávu, včetně širšího ukotvení projektu v obecnější teoretické rovině.

Obce a místní komunity jako ekologicky a sociologicky relevantní problém

Úsilí o obnovu místních komunit se objevuje jako alternativa k průmyslové společnosti v podstatě od okamžiku jejího vzniku. Dnes je především součástí koncepcí teoretiků ekologického hnutí (Naess, 1996; Goldsmith, 1988; Keller, 1993). Ti, uvažují-li o neschopnosti průmyslové společnosti řešit problémy provázející ekologickou krizi, často vkládají naději do obnovy obcí a místních komunit. Snaží se doložit, jak ničivý dopad má na přírodu průmyslová společnost směřující ke globalizaci, a shromažďují argumenty pro decentralizaci, pro obnovu obce jako přirozeného společenství, svou velikostí i svými vlastnostmi umožňujícího zachovat sociální i ekologickou stabilitu.

K procesu decentralizace se všemi pro a proti, jež tento koncept navozuje², lze přistupovat s rozličnou mírou důslednosti. Radikální křídlo příznivců decentralizace je přesvědčeno o potřebě všeobecného rozpadu velkých měst a nutnosti života v malých pospolitostech, umírnění směřují spíše ke snahám o zastavení urbanizačních trendů, kultivaci života ve městech a revitalizaci existujících venkovských sídel.

Důrazní zastánci decentralizace považují za nezbytné přenést odpovědnost za řešení společenských problémů na co nejnižší možnou úroveň. Jako základní jednotky vyvážené, decentralizované společnosti v jejich představách figurují rodina a obec. Jejich pohled se také nezřídka upírá k tradičním společnostem, často konfrontují tzv. primitivní společnosti se společnostmi moderní, průmyslovou. Např. Goldsmith (1995) poukazuje na sociální a ekologickou stabilitu kmenů. Obvyklým požadavkem zastánců decentralizace však bývá obnova obcí, místních komunit (communities) či občin (commons), jak je někdy ekologická literatura nazývá (viz monotématické číslo časopisu *The Ecologist* 4/1992).

Inspirována těmito úvahami vznikla v Evropě i v tzv. třetím světě řada hnutí, která na jedné straně pomáhají existujícím komunitám a obcím vzdorovat dominantnímu modelu rozvoje, jehož uplatnění zpravidla znamená zánik komunitních vazeb, na straně druhé tato hnutí napomáhají obce a místní komunity aktivně obnovovat. Vytvářejí alternativní instituce pro rozhodování na místní úrovni a pomáhají venkovským komunitám uchovat jejich charakteristické rysy: síť vzájemné pomoci, omezený vliv globálního trhu, výrobu pro vlastní potřebu, větší důraz na směnu, rodinu jako základní sociální jednotku a vyvážený vztah mezi člověkem a přírodou.

v tomto okamžiku nevyvíjí.

2 Rozsáhlý přehled argumentů zastánců i kritiků decentralizace přináší v tomto sborníku anotovaná stať Hany Librové (Librová, 1996), proto zde jejich nástin vynechávám.

V sociologii se problematikou komunit zabývají tzv. komunitní studie. Základní koncept komunity uvedl do sociologické literatury v 80. letech minulého století německý sociolog Ferdinand Tönnies. Rozlišil pojmy pospolitost a společnost jako proti sobě stojící póly. Komunita a pospolitní vztahy odkazovaly k harmonické, avšak ztracené minulosti; vztahy ve společnosti byly pro Tönniese naopak znamením znepokojivé současnosti, zasažené postupující urbanizací a industrializací.

Pojem komunity se dnes užívá v mnohem širším kontextu, než jak jej chápal Tönnies. Vymezíme-li komunitu striktně v jejím tradičním pojetí (např. Keller, 1986), tj. jako kompaktní, příbuzensky i hodnotově propojený, soběstačný a mocensky suverénní útvar, může nás udivit, k jak různorodým společenstvím dodnes odkazuje: od vesnice v relativně stejnorodé agrární společnosti přes stagnující vesnici ve více či méně urbanizovaném národním státě až po městskou komunitu, sousedskou komunitu či etnickou minoritu ve velkém průmyslovém městě.

Norbert Elias (in: Bell, Newby, 1974) konstatuje, že poté, co většinu tradičně komunitních funkcí postupně převzaly vlády a státní instituce, prostor pro pospolitní vazby zůstal ve sférách soukromí, volného času a zábavy. S rozvojem dopravy a moderních způsobů komunikace se však i v těchto sférách lidé přestávají vázat na lokalitu, v níž žijí. Ta pak definitivně ztrácí charakter komunity. Sociologové proto koncept komunity rozšiřují o tzv. nelokální, nedomovské komunity; komunitní výzkum se již nemusí zabývat pouze skupinami lidí žijících na stejném místě.

Tyto novodobé „komunity“ mají ovšem s těmi tradičními tak málo společného, že je na místě otázka, nakolik je užívání pojmu komunita pro tato společenství oprávněné. Není se čemu divit, považuje-li Keller (1986) pro sociologii za nejprospěšnější „smířit se s tím, že sociální útvar, který v minulosti pro jeho svéráz právem označujeme zvláštním termínem – komunita, v současné společnosti prostě neexistuje.“

Domnívám se, že lidé volající po decentralizaci jsou si této skutečnosti vědomi. Komunity jsou pro ně inspirativním modelem, jehož předobraz můžeme nalézt například v komunitních studiích vesnických společenství z Anglie, Irska, Walesu a Holandska 40. – 60. let³. V praxi usilují o obnovu sociálně, kulturně i jinak upadajících obcí. Považují přitom za velmi potřebné, aby v nich došlo k obnově takových vazeb a funkcí, které by se těm komunitním blížily tak těsně, jak je to jen v dnešním světě možné.

S vědomím jistého omezení můžeme říci, že hovoří-li sociologové o venkovské komunitě a ekologizující autoři o komunitě (občině či vizi obnovené obce), mají na mysli v podstatě tentýž sociální útvar.⁴ Také klíčové pojmy,

3 Jde o práci Arensberga a Kimballa z irského hrabství County Clare, Williamsovy studie anglických komunit v Gosforthu a Ashworthy, Reesovu studii z velšského venkova a komunitní výzkum manželů Keurových z holandského Anderen. (podrobněji v: Bell, Newby, 1971 a 1974)

4 Pomineme-li tzv. nelokální či nedomovské „komunity“, neboť je přinejmenším sporné, zda je lze považovat za komunity v pravém slova smyslu. To ovšem nic nemění na tom, že

kteřé užívají pro jejich vymezení, jsou si velmi blízké: rodina, generace, půda, tradice, sousedé, pomoc, spolupráce, vědomí sounáležitosti, odpovědnost za „obecní“ záležitosti. Jejich přístup se však přece jen v něčem liší.

Sociologové byli v době vzniku venkovských komunitních studií vedeni spíše snahou zachytit ještě něco z charakteru sociálního útvaru, který postupně mizel pod tlakem sílící urbanizace a industrializace. Téměř všichni se shodují v tom, že vlivem těchto procesů dochází k narušování komunitních vazeb, a více či méně předvídají vstřebání komunit centralizovanou společností. Jejich přístup tedy charakterizuje jistá skepse k možnostem reálné existence takových společenství do budoucna. Naproti tomu ekologové usilují o vytyčení cesty k obnově těchto společenství v našich podmínkách, ať už je nazývají občinami, komunitami nebo obcemi, neboť právě v nich spatřují jednu z nejvýznamnějších opor pro přechod k ekologicky citlivé společnosti.

Úsilí o obnovu venkova

Decentralizační ideje a komunitní úvahy mohou přímo či nepřímo inspirovat mnohé konkrétní aktivity. Za jednu z těch nejvíce viditelných můžeme v Evropě považovat úsilí o obnovu venkova. V zemích západní Evropy se o něm hovoří již několik desítek let a řada konkrétních projektů (za všechny alespoň Německo, Irsko a Finsko) vykazuje úspěchy a respekt, jenž si zde hnutí za obnovu venkova získalo.

U nás se o problémech venkova začalo více diskutovat až od počátku let devadesátých, kdy byl vládou ČR přijat Program obnovy vesnice. Jeho cílem je zastavit devastaci venkova a přistoupit ke komplexní obnově venkovských sídel. Místní program obnovy má vést obyvatele vesnic k tomu, aby získali pocit hrdosti na místo, kde žijí, pocit sounáležitosti s místním společenstvím a pocit spoluzodpovědnosti za stav a budoucnost své obce.

Téma venkova a možností jeho obnovy u nás vyvolává polemiky též mezi badateli na poli společenských věd. Zatím nejvýraznějšími diskutujícími osobnostmi jsou bezesporu socioložka Hana Librová a Bohuslav Blažek, který patří k vedoucím osobnostem Spolku pro obnovu venkova. Tito autoři se v otázce zdrojů a pramenů, jež mohou vzbouzet náš venkov k novému životu, staví na protipólne stanoviska. Hana Librová (1994, 1997) v souladu s teorií o tzv. elitní migraci a s výsledky svého výzkumu dobrovolně skromných lidí naději pro venkov zejména v lidech městského původu s citem pro přírodu, krajinu a sociální vazby, přicházejících probouzet kulturní a společen-

mohou v dnešním světě sehrát pozitivní roli – vytvářet společenství, se kterým se lidé identifikují, sít přátelských vztahů a vzájemné pomoci. Mohou pomáhat řešit vážné problémy, s nimiž se moderní společnost musí potýkat: např. komunity léčících se narkomanů, tělesně či mentálně postižených, jejich rodičů apod. Jsou velmi významné z hlediska společenského, hledáme-li však styčné body mezi sociologickým a ekologickým pojetím komunity, nedomovské komunity stojí mimo ně. Z pohledu radikálních ekologů totiž pomáhají řešit „pouze“ následky problémů, jejichž kořeny sahají mnohem hlouběji, možná právě až k průmyslovou společností rozbitým rodinám a obcím, lokálním komunitám.

ský život v nehybných obcích. Bohuslav Blažek (1995), ačkoli problém venkova chápe jako důsledek krize jeho identity, věří v jeho schopnost obnovy z vlastních zdrojů. Venkované pro něj zůstávají jakýmsi lidským ideálem, „posledním poutem lidstva s matkou Zemí“, jehož kvalita se dále zvyšuje, neboť tito lidé na venkově zůstali, odolali svodům snazšího života ve městě. „Být venkovánem už není čirá danost, ale začíná to být stav spojený se svobodným rozhodnutím“. (Blažek, 1995)

Pokud bychom vzali toto tvrzení ze bernou minci, mohli bychom se domnívat, že pro obnovu našeho venkova je splněn jeden z nejdůležitějších předpokladů. Ten, kdo se svobodně rozhodl na venkově zůstat, musel zvažovat klady i zápory tohoto rozhodnutí a ocenit pozitivní stránky života na vesnici, které stojí za to zachovat, případně usilovat o jejich obnovu. Takové rozhodnutí vyžaduje jistou míru sebevědomí a hrdosti. Kde je potom prostor pro onen příslovečný pocit méněcennosti venkova vůči městu?

Pochybnosti o negativním sebepojímání venkova vznášejí například výzkumy provedené v letech 1975 – 1988 katedrou sociologie FF MU v Brně, jejichž výsledky doložily pozitivní hodnocení venkova jak v postojích venkovanů, tak městských obyvatel (Librová, 1996). Přesto i Bohuslav Blažek (1995) hovoří o negativním sebepojímání venkova (pocit méněcennosti a vědomí vlastní zaostalosti) jako o nesporném faktu při své analýze projevu „patologie českého venkova“.

Přesná a bezrozporná analýza situace, v níž se náš venkov nalézá, bude pro sociology asi i nadále tvrdým oříškem. Buď jak buď, tato nejistota v teoretické rovině nebrání v působení konkrétním spontánním aktivitám, které v praxi ohledávají své možnosti. Projekt obnovy regionu Malé Šumavy představuje jednu z nich.

Alternativní škola a místní komunita (jedna ilustrace ze zahraničí)

Také představa o škole, která zásadním způsobem zasáhne do života v obci a ovlivní tak její budoucnost, je přítomna v řadě teorií i konkrétních aktivit usilujících o proměnu společnosti. Neocenitelnou zkušenost, jež v našich podmínkách patrně nemá obdoby, učinila v tomto ohledu anglická Small School.

Small School se nachází v Hartlandu, obci s 1 500 obyvateli, na jihozápadě Anglie. Zde se lidé z okruhu časopisu Resurgence a Schumacher Society, hledající možnosti alternativního a ekologicky příznivějšího životního způsobu, pokusili v roce 1982 obnovit hartlandskou „secondary school“⁵, před dvaceti lety zde zrušenou. Posláním spolupracovat s místní komunitou dostala Small School od svých zakladatelů do vínku. Snaží se o to ze všech sil, ne však bez nesnází.

Za vznikem Small School stáli především přistěhovalci, kteří nebyli součástí místní komunity. Snad právě proto ze strany starousedlíků provázely vznik

5 V anglickém systému školství jde o školu pro děti ve věku 12 – 16 let.

školy odmítavé reakce. Pozvolna ji však začali oceňovat. Jistě k tomu přispělo, že tři velmi vážení místní občané, starousedlíci, přijali členství ve správní radě školy. Obyvatelé místní komunity patří ke škole také jako učitelé, docházejí do ní vyučovat řemeslům a jiným dovednostem.

Škola spolupracuje s místní divadelní společností, pěveckým sborem, spolupořádá Květinový festival metodistické církve, organizuje kursy hudby, tance, historie, vystavuje své práce na Trhu umění a řemesel, pro obyvatele obce otevřela veřejnou knihovnu. Učitelé aktivně pracují v místních spolcích, organizacích, církvích. To je velmi důležité, neboť vesničané posuzují kvalitu školy ne podle vybavení či specializace, ale podle vlastností a dovedností učitelů a jejich žáků, s nimiž jsou v každodenním kontaktu.

Přes zjevné dílčí úspěchy není však na místě představa, že škola se stala ohniskem života v obci a významně ji přetváří. Colin Hodgetts, ředitel Small School, k tomu poznamenává:

„...Mnozí z těch, kteří se zajímají o 'alternativní' vzdělání, věří, že školy mohou změnit společnost. Musím zdůraznit své zjištění: nemohou.“ (Hodgetts, 1991: 4)

Ve světle těchto zkušeností by se nám mohly zdát představy Nadace Malá Šumava o převratném vlivu, jenž by škola do budoucna měla mít na podobu celého regionu, pouhým snem bez naděje na úspěch. To vše prověří čas. Poďvejme se raději na samotný region, konkrétně na výsledky našeho výzkumu.

Možnosti Malé Šumavy ve světle empirického šetření

Projekt Malé Šumavy v širším teoretickém kontextu vyvolává řadu otázek. Od nich se odvíjely úvahy o možnostech uskutečnit v regionu Malé Šumavy empirické šetření⁶, které by v hrubých obrysech „mapovalo“ situaci v obcích, do níž projekt vstupuje. Jaké jsou podmínky, s nimiž Nadace Malá Šumava musí počítat, má-li v regionu působit? A dále: jak reálné, případně v jakém časovém horizontu uskutečnitelné jsou její snahy? O koho nebo o co by se případně při své práci mohla opřít?

Právě předpoklad, že nejpřístupnější z hlediska možné spolupráce – a také poměrů v obci nejlépe znalí – budou lidé, kteří tu již nějakou aktivitu vyvíjejí, vedl k tomu, že se náš výzkum zaměřil právě na ně. Základní výzkumnou otázkou jsme si položili takto: V čem vidí sílu regionu a jak si představují budoucnost Malé Šumavy lidé, kteří hrají klíčovou roli ve společenském životě obcí?

Výzkum proběhl v dubnu a květnu 1996 formou dotazníkového šetření (jako doplňkové techniky užíval mentální mapu⁷). Základní soubor předsta-

6 Podrobnější dokumentaci výzkumu (operacionalizace, dotazník, tabulky, výstupy z analýz) je nutno hledat ve stejnojmenné bakalářské práci, obhájené v roce 1996 na katedře sociologie FF MU.

7 Popis této metody a jejího konkrétního využití v našich podmínkách lze najít např. ve studiích A. Hynka (Hynek, 1984 a 1985)

vovali obyvatelé Malé Šumavy, kteří se aktivně podílejí na správě obcí nebo významně stimulují kulturní, společenský a hospodářský život v nich: starostové a členové obecních zastupitelstev, vůdčí osobnosti obecních spolků, pořadatelé koncertů, výstav, obecní kronikáři, veřejně se angažující místní inteligence (učitelé, duchovní, novináři, umělci) a živnostníci, kteří podporují obec a její aktivity. S pomocí znalců regionu (výrazné osobnosti, místní novináři, adresář referátu regionálního rozvoje Okresního úřadu Český Krumlov, adresář Nadace Malá Šumava) se podařilo získat 120 kontaktů na potenciální respondenty. Výzkumný vzorek zahrnoval 100 dotazníků a mentálních map.

Geografický prostor, v jehož rámci se výzkum realizoval, přesahoval původní vymezení regionu Malé Šumavy (trojúhelník obcí: Větrná, Kaplice, Vyšší Brod), neboť životy konkrétních lidí samozřejmě procházejí skrze tyto uměle stanovené, pomyslné hranice.

Aktivní lidé v obcích a jejich charakteristiky

Výzkumný soubor zahrnoval 100 respondentů z jednatřiceti obcí (tabulka 1)⁸, 25 žen a 75 mužů, rozličných aktivit (tabulka 2).

tabulka 1: Rozdělení respondentů podle velikosti obce

velikost obce	počet obcí	počet resp.
do 199 obyv.	4	6
200 – 499	10	12
500 – 999	6	12
1000 – 1499	6	24
1500 – 2999	2	28
3000 a více	3	18
celkem	31	100

tabulka 2: Druh aktivity v obci

práce s dětmi	32
starosta	23
společenská a kulturní	23
ochrana přírody	22
zastupitelstvo	17
historie	7
sport	6
obnova památek	6
církevní společenství	6

8 Absolutní četnosti se proto shodují v mnoha případech s těmi relativními. Tam, kde tomu tak je, uvádím pouze četnosti absolutní. Tam, kde není uveden údaj o celkovém počtu respondentů, kteří na otázku odpověděli („celkem“), odpověď zahrnovala více navzájem se nevylučujících variant (tabulka 2).

Jednalo se o osoby prakticky všech věkových kategorií, s nejmenším zastoupením skupiny nejstarší a nejmladší, tedy o lidi převážně středního věku s vlastním rodinným zázemím. Takřka polovinu z nich tvořili lidé vysokoškolsky vzdělaní (47), což dokládá, zejména ve srovnání s referenčním rámcem obyvatelstva okresu, že jde skutečně o sociální špičky venkovských sídel.

Sledujeme-li indikátory odkazující k hloubce kořenů našich respondentů v regionu, docházíme k zajímavému zjištění. Jen třicet dvě osoby se v místě, kde nyní působí, narodily, ostatní se do regionu přistěhovaly až během svého života (19 s rodiči v dětství, 49 v dospělosti) a jejich původ je vesměs městský (více než polovina z nich pochází z velkého města nebo města střední velikosti).

Zjištěné údaje jako by potvrzovaly teorii Hany Librové o tzv. elitní migraci: aktivní lidé v obcích zde ve své většině nemají kořeny. Jde o přistěhovalce, kteří se starají o život obce a snaží se jej nějakou aktivitou zpestřit. Závěr by to však byl ukvapený.

Musíme totiž přihlédnout ke zvláštní historické situaci, do níž se tento region dostal po druhé světové válce. Jako pohraniční oblast ztratil tehdy s odsunem Němců většinu svého obyvatelstva, které k tomuto místu poutaly generace předků. V posledních padesáti letech se tu začala utvářet zcela nová skladba obyvatelstva a poválečná historie vnesla do života této oblasti zvláštní rys: otevřenost vůči novým lidem přicházejícím do regionu zvenčí.

Dvě třetiny našich aktivních mají v regionu příbuzné nebo tu alespoň žili jejich předkové (69). Více než polovině (61) dotázaných patří v obci a jejím okolí nějaký pozemek, o který se starají; vlastnictví větších, krajinu utvářejících celků je však spíše výjimkou (17 osob vlastní zemědělskou půdu, 8 les). Jejich pouta k regionu jsou tedy poměrně pevná. Nejedná se o izolované jedince vytržené z hlubších vazeb k místu, v němž žijí a působí.

Jinak je tomu s účastí na církevním životě obce. 58 respondentů uvedlo, že se církevního života v obci vůbec neúčastní. Pravidelná participace na církevním dění v obci má své místo v životě pouhých jedenácti osob. Zdá se tedy, že náboženská obec (kostel ve vsi a lidé, kteří se v něm scházejí) nehraje v životě většiny dotázaných nijak zásadní roli. Není jejich pojítkem s obcí, ani tím, co je podněcuje k aktivitě. Lidé, kteří se církevního života účastní, častěji uvádějí, že bohoslužby v místním kostele jsou v obci příležitostí k tomu, aby se lidé sešli a popovídali si o nějakém problému. Kostel tedy hraje v některých obcích významnější roli (pozitivní odpověď 24 respondentů), pravděpodobně však jen pro omezený okruh lidí. V takových obcích jsou také zřetelnější snahy o obnovu tradic.

Aktivita respondentů a jejich vztah k lidem v obci

Necelá polovina (45) dotázaných cítí v obci pro svou aktivitu podporu místních obyvatel, jen o něco méně jich musí naopak čelit lhostejnosti nebo naprostému odmítnutí (40). Ti čerpají povzbuzení zejména u přátel. I zde lze

najít částečnou podobnost s pozorováními Hany Librové: aktivní lidé si někdy ve vsi připadají jako podivíni, jen těžko překonávají krustu lhostejnosti a nezájmu ostatních vesničanů (tabulka 3).

tabulka 3: Postoj spoluobčanů k aktivitám dotázaného

pomáhají mi	10
podporují mě	35
jsou lhostejní	37
staví se odmítavě	2
snaží se znemožnit	1
nevím	15
celkem	100

V úvahu bychom měli vzít zvláštní citlivost respondenta na daný problém. Jedná se v jistém smyslu o prestižní záležitost a pro někoho, zvláště jde-li o starostu obce, nemusí být příjemné přiznat, že jsou k jeho práci lidé lhostejní nebo že ho podporuje v obci jen menšina. Naopak mohou mít někteří lidé sklon k jakémusi bolestíinství a povýšenosti zároveň. Ti mohou sami sebe utvrzovat v tom, že „jim lidé prostě nerozumí“.

Analýza druhého stupně prokázala, že starostové obcí opravdu deklarují výrazně větší podporu místních lidí než ostatní aktivní. Starostové mohou sami sebe narozdíl od ostatních považovat za skutečného reprezentanta obce a jejích obyvatel, neboť právě místní lidé je do funkce zvolili. Větší pochopení pro svoji práci uvedli také lidé aktivní v církvích a duchovní sféře. Naopak výrazně menší podporu pocítují ochránci přírody a lidé provozující nějakou společenskou či kulturní aktivitu.

Také pokud měli respondenti charakterizovat prostřednictvím sémantického diferenciálu svůj náhled na venkovana jako na „typického obyvatele své obce“, vystoupili starostové jako protipól ostatních aktivních. Starostové vidí místní obyvatele v příznivějším světle (vzdělaný, moudrý, aktivní), jako by se s nimi identifikovali; ostatní respondenti zdůrazňují spíše jejich nevzdělanost, pasivitu, hloupost. Brání starostům loajalita vůči těm, kteří je zvolili do funkce, zmínit se o nich nějak nepěkně? Nebo naopak proto, že je starosta nucen jednat prakticky se všemi lidmi v obci, nežije v ghettu svých vlastních zájmů, místní lidi lépe zná a lépe jim rozumí?

Podíváme-li se očima respondentů na vzájemné vztahy mezi lidmi v obci, obdržíme obrázek nepřilíš povzbudivý. Píše-li Bohuslav Blažek (1995), že „venkované znají daleko více než my z města nejenom přírodní rytmy, ale i lidi, s nimiž žijí, znají všechny své sousedy, a to nejenom jejich tváře, jména a povolání, ale i jejich osudy a momentální problémy“, jako by tím podtrhával i důsledek této blízkosti: pocit sounáležitosti či dokonce ochotu k vzájemné pomoci. V čem by jinak spočívaly klady znalosti před neznalostí, zájmu před nezájmem, pokud by znalost a zájem nepřekročily samy sebe směrem k člověku, o kterém něco víme?

Výpovědi našich respondentů charakterizují venkovské prostředí nezájmem v tom hlubším slova smyslu. Lidé žijí uzavřeným životem (26), zajímají se o ty druhé pouze ze zvědavosti (65), ne proto, že by jim chtěli pomoci (3). Mezi aktivními lidmi z regionu Malá Šumava panuje v této otázce vzácná shoda. Slupku tohoto „zájmu“ v nezájmu bude velmi těžké prorazit. Nejsou-li lidé ochotni vzájemně si pomáhat v běžném životě, bude možné probudit jejich zájem o něco, co každodenní bytí přesahuje?

Síla regionu očima jeho aktivních obyvatel

Sílu regionu představuje potenciál skrytý v krajině i v životě obcí, od něhož by se aktivity směřující k oživení venkovských sídel mohly odrazit: zdroje hrdosti a patriotismu, obnovované tradice, místní spolky.

Velká část respondentů (43) považuje město za příhodnější místo k životu než vesnici. Pouze třetina (34) z našich aktivních se s vesnickým prostředím identifikuje beze zbytku; představuje tu část z nich, u které je zřejmé jisté sebevědomí, snad i hrdost na své venkovanství. Potřebu odejít z regionu však většina respondentů (67) nikdy nepocítila.

Ukázalo se, jak významnou roli hraje v povědomí respondentů o „jejich kraji“ a jeho přednostech příroda a relativně nenarušené životní prostředí. Jako zdroj hrdosti a patriotismu uváděli dále města a obce v regionu spojené s kulturními památkami a také vlastní obec, v níž respondent žije. Výzkum doložil velmi pozitivní vztah k okresnímu městu (Český Krumlov) jako k přirozenému administrativnímu i kulturnímu centru.

Nejnávštěvovanějšími akcemi v obcích jsou venkovské zábavy, diskotéky a sportovní události. Vezmeme-li v úvahu, že jde o kraj, jehož historii doslova přerвала druhá světová válka, poměrně dobře se tu daří také obnově místních tradic. Ve větší míře s ní obce začaly až po uvolnění politických poměrů v roce 1989, leckde ve spolupráci s odsunutými Němci – dnes rakouskými občany. Ti se vracejí zejména na poutní místa a pomáhají obnovit zašlé církevní tradice.⁹ V mnoha obcích se udržují církevní svátky, každoročně tu probíhá tradiční slavnost, jarmark nebo pouť ve svátek patrona místního kostela. Typickou slavností oživenou po roce 1989 ve více obcích je masopust. Za nejzajímavější událost tohoto druhu v regionu lze považovat hořické pašijové hry, každoročně pod širým nebem uváděné představení na motivy evangelíí.

Mezi obecními spolky drží prvenství Sbor dobrovolných hasičů, v některých obcích se podařilo obnovit spolek baráčníků, zaměřený na oživení venkovských obyčejů. Poměrně četné jsou též spolky sportovní, naproti tomu ojedinělé spolky působí ve Vyšším Brodě: divadelní soubor a historické sdružení. Pouze čtyři aktivní uvedli, že se v jejich obci udrželo nějaké tradiční řemeslo – řezbářství, keramika a cihlářství.

Pozoruhodné je, jak respondenti rozumějí pojmu tradice. Jednak pro ně znamená zvyky pojící se skutečně se starými časy, tedy tradice v pravém slo-

⁹ Např. česko-rakouská pouť přes hranice či dvojjazyčné mše; ne vždy však mají rakouské aktivity podporu místních občanů.

va smyslu. Na druhé straně tak chápou události nové, které se ovšem tradicními pozvolna stávají, neboť zde jistou „tradicí“, tj. nepřerušené každoroční opakování po několik (desítek) let, mají (zejména některé sportovní události ve vsi, pořádané pravidelně v určitý den či měsíc v roce).

Domnívám se, že v tomto směru má region Malé Šumavy docela slušný základ: v obcích se najdou lidé, jimž na obnově tradic záleží. Také v nich je síla tohoto regionu. Zda se jedná o tradici starou, jež má svoje kořeny v historii, ale musí se tu znovu uchytit, či o událost novodobou, která se tradicí pozvolna stává – to podle mého názoru není podstatné. Působí jako mezníky v chodu každodenních starostí během roku, udávají mu rytmus, umožňují lidem podílet se na nějaké společné věci.

Budoucnost regionu

Mnohé evropské země prožily negativní zkušenost s postupným vylidňováním celých venkovských oblastí. Došlo k tomu kvůli celé řadě problémů, které spolu navzájem souvisely a umocňovaly se. V jisté míře se tyto problémy, případně tendence k jejich vzniku, objevují i u nás: naše respondenty tíží především útlum veřejné dopravy, nedostatek pracovních příležitostí, malé možnosti kulturního vyžití a vzdělávání a také špatně dostupná zdravotní péče. V oblasti zatím nedochází k vážnému úbytku obyvatelstva.

Aktivní lidé také dokázali formulovat problémy, které rozvířejí debaty v jednotlivých obcích (výstavba nových bytů, hospodaření a další rozvoj obce, prodej obecního majetku, doprava, problémy s pitnou vodou apod.), i nesnáze ekologické (lokální topeniště, odpady, skládky, kanalizace).

Pokud jde o hospodaření obce v budoucnu, kladli respondenti důraz zejména na rozvoj řemesel a drobných živností. Významnou roli připisovali také turistice a cestovnímu ruchu, jejichž dopady zatím většina z nich nepocituje nijak tíživě. Uvědomíme-li si, že výzkum probíhal ve venkovském prostředí, je zarážející, jak malý počet respondentů připisuje do budoucna význam soukromým zemědělcům. Výjimku tvořili ochránci přírody a lidé se zájmem o historii, často nejmladší vlna přistěhovalců z nejmenších obcí.

Lze říci, že naši respondenti jsou spíše pragmatičtí realisté. V nesmírně atraktivní pohraniční oblasti, pro kterou turistika a cestovní ruch představují zdroj poměrně velkých příjmů, mohou pouze lidé s velmi silným poutem k půdě a krajině věřit, že podpora soukromých zemědělců může obci dát tolik, co finanční zisk plynoucí z masové turistiky. Většina respondentů, mezi nimi zejména starostové a místní zastupitelé, ji považuje pro budoucnost obce za zcela zásadní.

Aktivní lidé v regionu jako potenciální příznivci projektu Malá Šumava

Domnívám se, že několik povzbudivých poznatků pro tvůrce projektu výzkum přinesl. Mezi aktivními v regionu se najdou lidé, jejichž názory se v některých ohledech blíží východiskům Malé Šumavy: orientují se na obec,

vyjadřují podporu zemědělcům a řemeslníkům, snaží se o oživení tradic v regionu, za vhodnější školu považují malotřídku a souhlasí s „alternativním“ přístupem ke vzdělávání.

Zejména zjištěné názory na problematiku školství může Nadace Malá Šumava považovat za blízké svým východiskům. Klima pro malotřídky je mezi aktivními lidmi v regionu, vzhledem k původnímu očekávání, poměrně příznivé. Kladně se k nim staví zejména mladší lidé. Je také pozoruhodné, že více než dvě třetiny dotázaných (71) podpořily tzv. alternativní způsob výuky, který klade větší důraz na tvořivost a samostatnost dítěte. Při zvažování vhodnějšího přístupu ke vzdělávání tedy většina respondentů nepovažuje za přednost zvládnutí maximálního množství informací, jež je podle některých teorií nutností, má-li dítě v životě uspět.

Jedná-li se o budoucí směřování regionu, je situace již mnohem složitější. Ti aktivní, kteří jsou lidem z Nadace názorově nejbližší, zároveň pocítují nejmenší podporu a pochopení místních lidí; zdá se, že si od svého okolí udržují určitý odstup. Naopak názory oficiálních reprezentantů obcí, kteří se ve svých postojích s místními lidmi identifikují, kteří mají v obci největší podporu a také největší šanci něco ovlivnit, se v mnoha ohledech od východisek Nadace vzdalují. To platí především o důrazu na rozvoj cestovního ruchu v oblasti. Ten sice přináší obcím finanční zisky, zároveň však může podřizováním se vkusu a požadavkům turistů vést k úplné ztrátě tváře regionu, jehož přednosti tkví především v krajině a dosud relativně nenarušené přírodě.

To je obecně ta síla, kterou vnímám jako nejvíce protichůdnou záměrům projektu. Tak se konkrétně projevuje tlak „velkého světa“ na „budoucí svět v malém“, jak o tom píše Bohuslav Binka (1995) ve své bilanci dvouleté existence aktivit Nadace Malá Šumava. Jít proti této síle, či najít s ní společnou řeč – a jak, to je otázka, na niž si musí odpovědět lidé z Nadace sami. Tento výzkum nakonec vyvolal více otázek, než přinesl odpovědí. Snad posloužil alespoň jako inspirace ke konkrétním úvahám o tom, co dál.

LITERATURA:

- BELL, C., NEWBY, H.: *Community Studies*. London 1971.
 BELL, C., NEWBY, H.: *The Sociology of Community*. London 1974.
 BINKA, B.: Představení projektu Malá Šumava. (Informační materiál). 1994.
 BINKA, B.: Malá Šumava (sny a skutečnost). *Poslední generace* 4, 1995, č. 12.
 BLAŽEK, B.: Co s venkovem? *Literární noviny* 6, 1995, č. 32, č. 34.
 DOUTHWAITE, R.: Ireland Leads the Way. *Resurgence* 174/1996.
 THE ECOLOGIST: Whose Common Future?. *The Ecologist* 22, 1992, č. 4.
 GOLDSMITH, E.: *The Great U-Turn. De-industrializing Society*. Hartland 1988.
 HODGETTS, C.: *Inventing a School. The Small School*, Hartland. Hartland 1991.
 HYNEK, A.: Environmental Perception. *Scripta Fac. Sci. Nat. Univ. Purk. Brun.* 15, 1985, č. 3, str. 171.
 HYNEK, A.: Geografický výzkum krajiny a percepce životního prostředí. *Folia Fac. Sci. Nat. Univ. Purk. Brun.*, Brno 1984.
 KELLER, J.: *Až na dno blahobytu*. Brno 1993.

- KELLER, J.: Komunita – proměny nebo zánik? Sborník prací FF MU. Brno 1986.
- KUMAR, S.: Liberating Education. Resurgence 148/1991.
- LIBROVÁ, H.: Decentralizace osídlení – vize a realita. (Část první: vize, postoje k venkovu a potenciální migrace v ČR). Sociologický časopis 32, 1996, č.3.
- LIBROVÁ, H.: Decentralizace osídlení – vize a realita. (Část druhá: decentralizace v realitě České republiky). Sociologický časopis 33, 1997, č.1.
- LIBROVÁ, H.: Pestří a zelení. Brno 1994.
- MEDEK, M.: Studie vhodnosti zřízení střední školy ve Vyšším Brodě. Brno 1995.
- NAESS, A.: Ekologie, pospolitost a životní styl. Prešov 1996.
- PATOČKA, J.: Aby ekologický pohled na svět nahradil industrialismus. Rozhovor s E. Goldsmithem. Poslední generace 4, 1995, č. 5.
- RAJAN, V. (ed.): Rebuilding Communities. Dartington 1993.
- WALLJASPER, J.: Fine Villages of Findland. Resurgence 174/1996.

